

UMĚNÍ PRO LID?

(Glosa k jedné výstavě)

Drahomír Šajtar

Slyšeli jsme nesčetněkrát o tom, jak sovětské umění vychází z lidu a jak se k němu vrací. Ba co víc, sami jsme hledali tu zarostlou stezičku k pramenům pravé lidové kultury, k tomu specifičnu, jež se nám ostatně dodnes nepodařilo beze zbytku definovat. Především nová poezie Závadova, tu a tam roztroušená po časopisech, jako by se chtěla co nejužěji přimknout k lidové písni, k té černé tůni, neprůhledné a tak mámivé. I někteří mladí básníci, takový Listopad v některých svých dobrých básních, se o to pokoušeli. To hledání bylo opravdové, a proto sympatické. Muselo to být hledání v minulosti, v tom, co už dávno, strašně dávno bylo projevem spontánním a povýtce kultivovaným. Neboť tam, v té čisté a dávno pohřbené minulosti, žil lid svou kulturou, svým uměním. Bylo to cosi, čemu se mohlo říkat lidová kultura. Lid ji vykřesal, lid jí žil. Rostla stranou velkého umění, třebaže je pomáhala vytvářet, třebaže s ním, neuvědomujíc si to, stále a stále korespondovala.

Avšak dnes není lidového umění, není ho, protože jsme je lidu vzali. Zaútočili jsme na jeho sentimentálnost, průzračnou a čistou, senzace-mi temnými a pokořujícími. Nahradili jsme výšivku tretkami z běžícího pásu, korálky, prstýnky, šlágry a operetami. Lid už není tvůrčí, je pasivní a neodolá demagogii, nemaje už nic svého. Jeho soudnost není soudností, jeho hodnoty nejsou hodnotami, jeho spontánnost je cynická. Odňali jsme mu jeho svébytnost, vykořenili jej a vyvrátili natolik, že slepě tápe po všem, co něco slibuje, co něco namlouvá. Dnes jím nepohneš, nemáš-li „program“. Utilitárnost se jmenuje to zlo.

My už dnes nevěříme na zázraky, ani na ty malinké lidské „zázračky“ Rousseauovy nebo Chagalovy. To je všechno neskutečné, bez předlohy, vymyšlené, „tak nějak daleko od života“, my si s tím prostě „nemůžeme lámat hlavu“. Jenže my ten lid potřebujeme, byli bychom takhle maličcí, kdyby ho nebylo. Nu – a my mu proto dáme, což jeho jest, my mu to dáme dnes – a tím je řečeno vše. My mu dáme, co my chceme, ale protože nejsme jen lecjáci, my mu také dáme, co chce nyní sám. Plakát! Kýč! My se přece nebudeme vracet k tomu, co bylo jeho, v čem byl svoboden a svůj. To je minulost a my nejsme zpátečníci. A pak, my nemůžeme proti němu, jací bychom byli demokraté! My mu dáme i hlasovat o tom, co se líbí i nelíbí, a my to pak musíme nazvat národním uměním, my pak přece musíme toho kýčaře vyznamenat medailí. V tom my jsme právě tak socialističtí.

A dost! O umění nelze hlasovat. Umění není parlamentní záležitostí. A lidové umění – to je především bezprostřednost. Žádná linie, žádná suchá záměrnost, žádná „tendence“ z vnějšku. A co víme nejlépe, co jsme už doopravdy na lidovém umění rozpoznali, žádný realismus. Ba právě naopak, vždy cosi „zázračného“ v životě. Deformace je jeho nejvlastnějším znakem, neboť lidový umělec svým uměním nehledal, co potkával na každém kroku. Usilujíc o svou konkrétní představu, nemůže lidové umění jinak než přetvářet skutečnost. Jako každé umění. Nalézt specifické znaky takové tvorby, jež především nechtěla být vůbec tvorbou, znamená nejen prodrat se k pramenům, nýbrž co nejintenzivněji sát z jejich živin. Láska a smrt (Melantrich 1946), výbor z lidové poezie, pořízený básníky Františkem Halasem a Vladimírem Holanem, leccos naznačuje. U nás cesta k jádru lidového umění není povrchní ani planá. Jednak proto, že je v rukou básníků, jednak proto, že byla nastoupena svobodně s opravdovým úsilím a spontánně. Hledá-li se jádro věcí, je vždy naděje.

Přejme si jen, nalezneme-li je, aby nebylo cizí těm, pro něž je hledáme. Proto zamezme v budoucnu všemu, co by mohlo tuto pouť zvrátit nebo vrhnout nebezpečně zpět. Chraňme dnešního člověka ještě ostražitěji před kýčem, ať už přichází v sebebombastičtějším balení. Chraňme se zneužívat jeho nevědomosti.

Pravda, ne všichni básníci budou usilovat o souzvuk s lidovým uměním minulosti. Vedle nich se vyskytnou i ti, kteří půjdou jinými cestami, cestami experimentů, nového hledání, a pro které zvrát k lidové písni by byl nepřirozený. Přece však na rozdíl od dob minulých, kdy lid sám tvořil, je naděje, že ti, kdož se nejbyťostněji zapojí na lidovou píseň a kdož z tohoto styku dovedou vynést umění živé a nové, probudí v prostém člověku vše, co je v něm zasuto, ty předpoklady k bezelstnému, otevřenému a přímému nazírání krásy. Je nepravděpodobné, že by lid, jehož struktura je dnes tak pestrá a tak měnlivá, dovedl znovu po svém vytvářet novou kulturu. Tyto předpoklady moderní doba potlačila, přinášejíc mnohé jako náhradu. Jde však o to, aby to byly vždy hodnoty skutečné a živé, aby je přinesl vývoj svobodné společnosti. Je-li naší snahou vpašovat do „umění“, o němž jsme napřed přesvědčení – jaká zákeřnost – „že se bude jistě líbit“, ideologii, dopouštíme se obludného podvodu na samotném lidu, lžeme mu bezostyšně přímo do tváře. Je to hrozné, vydává-li se za umění, co jím není. Je to strašlivé, je to tragické, je to surové. Je to lež.

(1947)